અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.
DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
==========

વિજય માલ્યા

વિરુદ્ધ

એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ, નાણા મંત્રાલય

(ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૪૦૬/૨૦૦૯)

૧૩ જુલાઈ, ૨૦૧૫

[જે. ચેલમેશ્વર અને આદર્શ કુમાર ગોયલ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

વિદેશી હૂંડિયામણ નિયમન અધિનિયમ, ૧૯૭૩: કલમ ૪૦ - સમન્સ - સમન્સ જારી કરવા છતાં અપીલકર્તા હાજર થવામાં નિષ્ફળ રહ્યા - મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી અને રેકોર્ડ પર વિચાર કર્યા પછી અપીલકર્તા સામે કલમ ૫૬ હેઠળ તહોમતનામું ઘડવામાં આવ્યું - અપીલકર્તા દ્વારા હાઇકોર્ટ સમક્ષ આ આધારે કાર્યવાહી રદ કરવાની અરજી કે અપીલકર્તાનો ઇરાદાપૂર્વકનો કસૂર માની શકાય નહીં અને સમન્સ જારી કરવામાં તેમજ તહોમતનામું ઘડવામાં ન્યાયિક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નહોતો - હાઇકોર્ટે ઠરાવ્યું કે સંયુક્ત તહોમતનામું ઘડવાથી કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો હોવાનું માની

શકાય નહીં જેથી કાર્યવાહી દૂષિત થાય - અપીલ પર, ઠરાવવામાં આવ્યું: જો આરોપી દ્વારા સમન્સના આદેશોનું પાલન કરવામાં કસૂર કરવામાં આવ્યો હોય તો ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે - અપીલકર્તા દ્વારા અપનાવવામાં આવેલું વલણ એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો તદ્દન દુરુપયોગ છે - રૂ. ૧૦ લાખનો અનુકરણીય દંડ લાદવામાં આવ્યો - દંડ - સમન્સ.

રૂ. ૧૦ લાખના અનુકરણીય દંડ સાથે અપીલ ફગાવી દેતા, કોર્ટે ઠેરવેલ કે:

૧. જો કાયદેસર રીતે જારી કરાયેલા સમન્સનું પાલન ન કરવાનો કસૂર હોય તો ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે. ફરિયાદમાં કરાયેલા કથનો દર્શાવે છે કે તારીખ ૨૧/૧૨/૧૯૯૯ ના સમન્સનો અપીલકર્તા દ્વારા અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને અગાઉના સમન્સનું જાણીજોઈને પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. તારીખ ૦૮/૧૧/૧૯૯૯ ના સમન્સના સંબંધમાં, અપીલકર્તા દ્વારા તારીખ ૨૨/૧૧/૧૯૯૯ ના પત્ર દ્વારા ખુલાસો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. પત્રના લખાણ પરથી એવું જણાય છે કે આ અપીલકર્તા દ્વારા માત્ર સમય માંગવાનો કિસ્સો નહોતો પરંતુ તેની અનુકૂળતા મુજબ તારીખ નક્કી કરવાની માંગણી હતી. ગંભીર પ્રકૃતિના આક્ષેપોનો સામનો કરી રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા આવા વલણની ભાગ્યે જ પ્રશંસા કરી શકાય. સ્વાભાવિક રીતે, પ્રચંડ નાણાકીય શક્તિ તેને એવું માનવા પ્રેરે છે કે રાજ્યે તેની વ્યાપારી અનુકૂળતા મુજબ પોતાની બાબતોને ગોઠવવી જોઈએ. [પેરા ૧૧ થી ૧૩] [૭૧૮-બી-સી; ૭૧૯-ઈ; ૭૨૦-એ-બી]

૨. વાદગ્રસ્ત હુકમમાં એક કરતાં વધુ કારણોસર હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવતો નથી. હકીકત એ છે કે ન્યાયનિર્ણય અધિકારીએ અપીલકર્તા સામેની વર્તમાન કાર્યવાહી પડતી મૂકવાનું નક્કી કર્યું તેનાથી અપીલકર્તા આ અધિનિયમની કલમ ૪૦ વંચાતા કલમ ૫૬ ના અમલના આધારે તેની ફોજદારી જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી. અધિનિયમની કલમ ૫૬ વંચાતા કલમ ૪૦ હેઠળનો ગુનો એ એક સ્વતંત્ર ગુનો છે. જો તહોમતનામામાં સમાવિષ્ટ તથ્યાત્મક આક્ષેપો આખરે ફોજદારી કેસની ટ્રાયલમાં સાબિત થવાના હોય, તો અપીલકર્તા હજી પણ સજા માટે જવાબદાર છે, ભલે એ હકીકત હોય કે અપીલકર્તાની હાજરી ન્યાયનિર્ણય અધિકારી દ્વારા અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓના કેટલાક કથિત ઉલ્લંઘનોની પૂછપરછના સંબંધમાં જરૂરી હતી, પરંતુ પછીના તબક્કે ન્યાયનિર્ણય અધિકારીએ એવો અભિપ્રાય આપ્યો કે અધિનિયમના કથિત ઉલ્લંઘનો માટે અપીલકર્તા સામે આગળ વધવા માટે ક્યાં તો અપૂરતી સામગ્રી હતી અથવા કોઈ સામગ્રી નહોતી, તે અપ્રસ્તુત છે. બીજું, ફેરા અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓના કથિત ઉલ્લંઘન માટે અપીલકર્તા સામેની કાર્યવાહી પડતી મૂકવાની ન્યાયનિર્ણય અધિકારીના તારણ સામેની અપીલ હજી અંતિમ તબક્કે પહોંચી નથી. સ્વીકૃતપણે, ન્યાયનિર્ણય અધિકારીનો આવો આદેશ જે વૈધાનિક અપીલ સત્તાધિકારી દ્વારા પુષ્ટિ પામેલ છે તે હાઇકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં વિચારણા હેઠળ પેન્ડિંગ છે. જો કે કલમ ૪૦ વંચાતા કલમ ૫૬ ના કથિત ઉલ્લંઘન માટે અપીલકર્તાની ગુનાહિતતા નક્કી કરવા માટે આવી અપીલનું પરિણામ અપ્રસ્તુત છે, તેમ છતાં આ સંબંધમાં અપીલકર્તા વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆત પોતે જ

આંતરિક રીતે ટકવાપાત્ર નથી. અપીલકર્તા દ્વારા અપનાવવામાં આવેલું સંપૂર્ણ વલણ એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો તદ્દન દુરુપયોગ છે. [પેરા ૧૪ થી ૧૬] [૭૨૦-એ-એફ; ૭૨૧-ડી-જી]

ડેપ્યુટી ચીફ કંટ્રોલર ઓફ ઇમ્પોર્ટ એન્ડ એક્સપોર્ટ વિરુદ્ધ રોશન લાલ અગ્રવાલ ૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૬૨૧ : ૨૦૦૩ (૪) એસ.સી.સી. ૧૩૯ - તફાવત દર્શાવવામાં આવ્યો;

એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ વિરુદ્ધ એમ. સામ્બા શિવા રાવ ૨૦૦૦ (૧) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૫૧ : ૨૦૦૦ (૫) એસ.સી.સી. ૪૩૧ - આધાર રાખવામાં આવ્યો.

કેસ લો સંદર્ભ

૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૬૨૧	તફાવત દર્શાવવામાં આવ્યો	પેરા ૮
૨૦૦૦ (૧) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૫૧	આધાર રાખવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦

ફોજદારી અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર :

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૪૦૬/૨૦૦૯.

નવી દિલ્હી ખાતેની દિલ્હી હાઇકોર્ટના ફોજદારી પુનરીક્ષણ અરજી નં. ૫૫૪/૨૦૦૧ માં તારીખ ૨૧/૦૫/૨૦૦૭ ના ચુકાદા અને આદેશ પરથી.

અપીલકર્તા વતી એફ.એસ. નરીમન, અજય ભાર્ગવ, વનિતા ભાર્ગવ, દિવાકર મહેશ્વરી, કરુણ મહેતા, સુવેની (ખેતાન એન્ડ કો. વતી).

પ્રતિવાદી વતી કે. રાધાકૃષ્ણન, રૂપેશ કુમાર, સુરિન્દર કિ. ગુપ્તા, બી.વી. બાલારામ દાસ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ આદર્શ કુમાર ગોયલ દ્વારા આપવામાં આવેલ:

૧. આ અપીલ નવી દિલ્હી ખાતેની દિલ્હી હાઇકોર્ટના ફોજદારી પુનરીક્ષણ અરજી નં. ૫૫૪/૨૦૦૧ માં પસાર કરાયેલા તારીખ ૨૧ મી મે, ૨૦૦૭ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે દાખલ કરવામાં આવી છે.

૨. આ અપીલના નિર્ણય માટે જરૂરી ટૂંકી હકીકતો એવી છે કે અપીલકર્તાને ચીફ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફિસર, એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ દ્વારા વિદેશી હૂંડિયામણ નિયમન અધિનિયમ, ૧૯૭૩ ("અધિનિયમ") ની કલમ ૪૦ હેઠળ તેના પાસપોર્ટ અને લંડનની મેસર્સ બેનેટોન ફોર્મ્યુલા લિમિટેડના ફ્લેવિયો બ્રિઆટોર સાથેના વ્યવહારને સંબંધિત પત્રવ્યવહાર સાથે બોલાવવામાં આવ્યા હતા, જેમાં અપીલકર્તા, યુનાઇટેડ બ્રુઅરીઝ લિમિટેડના ચેરમેન તરીકે, એક પક્ષકાર હતા. અપીલકર્તા સામેનો આક્ષેપ એવો હતો કે તેમણે વર્ષ ૧૯૯૬, ૧૯૯૭ અને ૧૯૯૮ ના ફોર્મ્યુલા-૧ વર્લ્ડ ચેમ્પિયનશિપ દરમિયાન રેસિંગ કાર

પર 'કિંગફિશર' બ્રાન્ડ નામના વિજ્ઞાપન માટે ચૂકવવાપાત્ર ફીની જોગવાઈ સાથે અગાઉ ઉલ્લેખિત અંગ્રેજી કંપની સાથે તારીખ ૦૧/૧૨/૧૯૯૫ ના રોજ એક કરાર કર્યો હતો. ભારતીય રિઝર્વ બેંકની જરૂરી પરવાનગી લેવામાં આવી નહોતી જે અધિનિયમની કલમ ૪૭(૧) અને (૨), ૯(૧)(સી) અને ૮(૧) ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન હતું. પાછળથી તારીખ ૧૯/૦૬/૧૯૯૬ ના રોજ ચુકવણી માટે નાણા મંત્રાલય પાસેથી મંજુરી માંગવામાં આવી હતી, જે તારીખ ૦૪/૦૨/૧૯૯૯ ના રોજ નકારી કાઢવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા એક કરતાં વધુ વખત જારી કરાયેલા સમન્સના જવાબમાં હાજર થવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાથી, એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, નવી દિલ્હી સમક્ષ અધિનિયમની કલમ ૫૬ હેઠળ તારીખ ૦૮/૦૩/૨૦૦૦ ની ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે રેકોર્ડ પરની સામગ્રી પર વિચાર કર્યા પછી અપીલકર્તાને સમન્સ પાઠવ્યા અને તેની સામે અધિનિયમની કલમ ૫૬ હેઠળ તહોમતનામું ઘડ્યું.

૩. અપીલકર્તાએ સદર વર્ષ ૨૦૦૦ ની ફોજદારી ફરિયાદ નં. ૧૬/૧ માં મેજિસ્ટ્રેટના તારીખ ૦૯/૦૮/૨૦૦૧ ના આદેશને પડકાર્યો હતો અને ફોજદારી કાર્યપદ્ધતિ સંહિતાની કલમ ૨૧૯ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાના ઉલ્લંઘનમાં તહોમતનામું ઘડવામાં આવ્યું હોવાના તેમજ સમન્સ જારી કરવામાં અને તહોમતનામું ઘડવામાં ન્યાયિક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નહોતો અને અપીલકર્તાનો ઇરાદાપૂર્વકનો કસૂર માની શકાય નહીં તેવા આધારે વર્ષ ૨૦૦૧ ની ફોજદારી પુનરીક્ષણ અરજી નં. ૫૫૪ દાખલ કરીને હાઇકોર્ટ સમક્ષ સદર

ફરિયાદની કાર્યવાહી રદ કરવાની માંગણી પણ કરી હતી. તહોમતનામું અપીલકર્તા ચાર પ્રસંગોએ, એટલે કે તારીખ ૨૭/૦૯/૧૯૯૯, ૦૮/૧૧/૧૯૯૯, ૨૬/૧૧/૧૯૯૯ અને ૦૩/૦૧/૨૦૦૦ ના રોજ હાજર થવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવા સંબંધિત હતું. પ્રથમ તારીખના સંબંધમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે પોતે સ્વીકાર્યું હતું કે સમન્સની બજવણી સમન્સમાં દર્શાવેલ હાજર થવાના સમય પછી થઈ હતી. બીજી અને ત્રીજી તારીખના સંબંધમાં, અપીલકર્તાએ જવાબ આપ્યો હતો અને હાજર થવામાં પોતાની અસમર્થતા વિશે જાણ કરી હતી અને છેલ્લી તારીખ માટે, સમન્સ પ્રક્રિયા અનુસાર, એટલે કે રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા નહોતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંયુક્ત તહોમતનામું ફોજદારી કાર્યપદ્ધતિ સંહિતાની કલમ ૨૧૯ ની વિરુદ્ધ હતું.

૪. હાઇકોર્ટે એવું ઠરાવીને દલીલોને નકારી કાઢી કે સંયુક્ત તહોમતનામું ઘડવાથી કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો હોવાનું માની શકાય નહીં જેથી કાર્યવાહી દૂષિત થાય. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે તારીખ ૨૭/૦૯/૧૯૯૯ ના રોજ હાજરી માટેના તારીખ ૧૫/૦૯/૧૯૯૯ ના સમન્સના સંબંધમાં અપીલકર્તાના કસૂરને ધ્યાનમાં લઈ શકાય નહીં અને તે હદ સુધી તહોમતનામું કાઢી નાખવા પાત્ર હતું પરંતુ તારીખ ૦૭/૧૦/૧૯૮૯, ૦૮/૧૧/૨૦૦૯ અને ૨૧/૧૨/૧૯૯૯ ના સમન્સના સંબંધમાં કસૂર અંગેની કાર્યવાહીમાં હસ્તક્ષેપ કરવા પાત્ર નહોતો કારણ કે અપીલકર્તા પ્રથમ તબક્કે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ જ આ બાબતનો પ્રતિકાર કરી શકતા હતા.

૫. અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એફ.એસ. નરીમન અને પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. રાધાકૃષ્ણનને સાંભળ્યા છે.

૬. જ્યારે આ બાબત અગાઉ આ કોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી માટે આવી ત્યારે અપીલકર્તા વતી એવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તા સમન્સનો જવાબ ન આપવા માટે ખેદ વ્યક્ત કરે છે, જેના પર પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે ફરિયાદ પાછી ખેંચી શકાય કે કેમ તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે સમય લીધો હતો. ત્યાર પછી, એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ફરિયાદ પાછી ખેંચવાની અસર અન્ય બાબતો પર પડી શકે છે અને તે કારણોસર પાછી ખેંચવી શક્ય નહોતી. જો કે, અસહકાર ઈરાદાપૂર્વકનો હતો કે કેમ તે પ્રશ્નની તપાસ કરવી જરૂરી હતી. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે કસૂર ઈરાદાપૂર્વકનો, આશયપૂર્વકનો કે સ્વેચ્છાએ નહોતો જે અધિનિયમની કલમ ૫૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હોઈ શકે અને અપીલકર્તાએ બે પ્રસંગોએ જવાબ મોકલ્યો હતો અને નવી તારીખ માંગી હતી.

૭. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પછીની ઘટનાઓ જેની હાઇકોર્ટ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી નહોતી તે પણ જોવામાં આવે. ફરિયાદ તારીખ ૦૮/૦૩/૨૦૦૦ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદ પેન્ડિંગ હોવા દરમિયાન, તારીખ ૦૧/૦૬/૨૦૦૦ ના રોજ અધિનિયમ રદ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં, તારીખ ૧૩/૦૩/૨૦૦૧ ની કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી જેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો અને ન્યાયનિર્ણય

અધિકારીએ તારીખ ૧૦/૦૧/૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા ગુણવત્તાના આધારે કાર્યવાહી પડતી મૂકી હતી. એપેલેટ બોર્ડે તારીખ ૧૬/૦૩/૨૦૦૪ ના રોજ વિભાગ દ્વારા દાખલ કરાયેલી પુનરીક્ષણ અરજી ફગાવી દીધી હતી. સદર આદેશ સામે, ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૫૧૫/૨૦૦૪ હાઇકોર્ટમાં પેન્ડિંગ હતી.

૮. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમ રદ થવાને અને વહીવટી સત્તાધિકારીઓ દ્વારા અપીલકર્તાને દોષમુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને (ભલે હાઇકોર્ટમાં અપીલ પેન્ડિંગ હતી), કોર્ટે કેસના સંજોગોમાં ***<u>ડેપ્યુટી ચીફ કંટ્રોલર ઓફ ઇમ્પોર્ટ એન્ડ એક્સપોર્ટ વિ. રોશન લાલ અગ્રવાલ</u>*** [1] માં ઠરાવેલા કાયદાને અનુસરીને કાર્યવાહી રદ કરવી જોઈએ જે નીચે મુજબ છે:

> *"૧૩. અમારા દ્વારા નોંધાયેલા તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે આરોપી-પ્રતિવાદીઓની ટ્રાયલ સાથે આગળ વધવાનું રહેશે. જો કે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી અશોક દેસાઈએ રજૂઆત કરી છે કે ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ (કંટ્રોલ) એક્ટ, ૧૯૪૭ ત્યારથી રદ કરવામાં આવ્યો છે અને ઉપરોક્ત અધિનિયમ હેઠળ લેવાયેલી વહીવટી કાર્યવાહીમાં, કેન્દ્ર સરકારે પ્રતિવાદીઓની તરફેણમાં આદેશો પસાર કર્યા છે અને તેથી, આ તબક્કે ફોજદારી કોર્ટ સમક્ષ તેમની ટ્રાયલ એ નિરર્થક કવાયત હશે. તેમણે અમારી સમક્ષ ફોરેન ટ્રેડના એડિશનલ ડાયરેક્ટર જનરલ દ્વારા તારીખ*

1 (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૧૩૯

૧૬/૦૮/૧૯૯૩ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશોની નકલો અને ભારત સરકારના વાણિજ્ય મંત્રાલયના એપેલેટ કમિટી સેલ દ્વારા તારીખ ૧૩/૦૩/૧૯૯૭ ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશોની નકલો પણ મૂકી છે જેના દ્વારા પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અપીલોને એપેલેટ કમિટી દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને આરોપી-પ્રતિવાદીઓને દોષમુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. પ્રતિવાદીઓ સામે અસ્તિત્વ ધરાવતી સામગ્રી અને ઉપરોક્ત આદેશોમાં આપવામાં આવેલા કારણો અને તારણોને ધ્યાનમાં લેતા, અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે આ તબક્કે ફોજદારી કોર્ટમાં આરોપી-પ્રતિવાદીઓની ટ્રાયલ દ્વારા કોઈ ઉપયોગી હેતુ સર થશે નહીં. ડેપ્યુટી ચીફ કંટ્રોલર ઓફ ઈમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ દ્વારા દાખલ કરાયેલી ફરિયાદોના આધારે આરોપી-પ્રતિવાદીઓ સામે શરૂ કરાયેલા ફોજદારી કેસોની કાર્યવાહી, તેથી, રદ કરવામાં આવે છે."

વૈકલ્પિક રીતે, અપીલકર્તાના હાજર ન થવાના ખુલાસાની તપાસ ટ્રાયલ કોર્ટ પર છોડવાને બદલે ગુણવત્તાના આધારે અહીં જ કરી શકાય છે.

૯. અમે કરાયેલી રજૂઆતો પર વિચાર કરીએ તે પહેલાં, અધિનિયમની કલમ ૪૦ અને ૫૬ ની જોગવાઈઓ નોંધી શકાય જે નીચે મુજબ છે:

"કલમ ૪૦ - પુરાવા આપવા અને દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે વ્યક્તિઓને સમન્સ પાઠવવાની સત્તા

(૧) એન્ફોર્સમેન્ટના કોઈપણ ગેઝેટેડ ઓફિસર પાસે આ અધિનિયમ હેઠળની કોઈપણ તપાસ અથવા કાર્યવાહી દરમિયાન પુરાવા આપવા અથવા દસ્તાવેજ રજૂ કરવા માટે જે વ્યક્તિની હાજરી તેઓ જરૂરી સમજે તેને સમન્સ પાઠવવાની સત્તા રહેશે.

(૨) દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટેનું સમન્સ અમુક નિર્દિષ્ટ દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે અથવા સમન્સ પામેલી વ્યક્તિના કબજામાં અથવા નિયંત્રણ હેઠળના અમુક વર્ણનના તમામ દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે હોઈ શકે છે.

(૩) આ રીતે સમન્સ પામેલી તમામ વ્યક્તિઓ કાં તો રૂબરૂ અથવા અધિકૃત એજન્ટો દ્વારા હાજર રહેવા માટે બંધાયેલી રહેશે, જેમ સદર અધિકારી નિર્દેશ આપે; અને આ રીતે સમન્સ પામેલી તમામ વ્યક્તિઓ જે પણ વિષય પર તેમની પૂછપરછ કરવામાં આવે તે અંગે સાચું કહેવા અથવા નિવેદનો આપવા અને જરૂરી હોય તેવા દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે બંધાયેલી રહેશે: પરંતુ દીવાની કાર્યપદ્ધતિ સંહિતા, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮ નો ૫) ની કલમ ૧૩૨ હેઠળની મુક્તિ આ કલમ હેઠળ હાજરી માટેની કોઈપણ માંગણીને લાગુ પડશે.

(૪) ઉપરોક્ત મુજબની પ્રત્યેક તપાસ અથવા કાર્યવાહી ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૧૯૩ અને ૨૨૮ ના અર્થમાં ન્યાયિક કાર્યવાહી ગણાશે.

કલમ ૫૬ - ગુનાઓ અને ફોજદારી કાર્યવાહી

(૧) આ અધિનિયમ હેઠળ ન્યાયનિર્ણય અધિકારી દ્વારા દંડની કોઈપણ ફાળવણીને પૂર્વગ્રહ વિના, જો કોઈ વ્યક્તિ આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓનું [કલમ ૧૩, કલમ ૧૮ ની સબ-સેકશન (૧) નો ક્લોઝ (એ), કલમ ૧૮એ, કલમ ૧૯ ની સબ-સેકશન (૧) નો ક્લોઝ (એ), કલમ ૪૪ ની સબ-સેકશન (૨) અને કલમ ૫૭ અને ૫૮ સિવાય] અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈ નિયમ, નિર્દેશ અથવા આદેશનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તો તે કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠરવા પર, શિક્ષાપાત્ર રહેશે -

(૧) એવા ગુનાના કિસ્સામાં જેમાં સંકળાયેલી રકમ અથવા મૂલ્ય એક લાખ રૂપિયાથી વધુ હોય, એવી કેદની સજા જે છ મહિનાથી ઓછી નહીં હોય, પરંતુ જે સાત વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે અને દંડ સાથે; પરંતુ કોર્ટ, ચુકાદામાં ઉલ્લેખ કરવા માટેના કોઈપણ પૂરતા અને વિશેષ કારણોસર, છ મહિનાથી ઓછા સમયગાળા માટે કેદની સજા લાદી શકે છે;

(૨) અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં, કેદની સજા જે ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે અથવા દંડ સાથે અથવા બંને સાથે."

૧૦. ***<u>એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ વિ. એમ. સામ્બા શિવા રાવ</u>*** [2] માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :

"૩. XXXXXXXX

વિદેશી હૂંડિયામણ નિયમન અધિનિયમ, ૧૯૭૩ સંસદ દ્વારા મૂળભૂત રીતે દેશના વિદેશી હૂંડિયામણ સંસાધનોના સંરક્ષણ અને દેશના આર્થિક વિકાસના હિતમાં તેના યોગ્ય ઉપયોગ માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. આ અધિનિયમ રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રના હિતમાં ઘડવામાં આવ્યો હોવાથી, તેની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન તેને કાર્યક્ષમ બનાવે તે રીતે કરવું જોઈએ અને આપવામાં આવેલું અર્થઘટન હેતુપૂર્ણ હોવું જોઈએ અને જોગવાઈઓને ધારાસભા દ્વારા વપરાયેલી ભાષાને કોઈપણ નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના ન્યાયી અર્થઘટન મળવું જોઈએ. કલમ ૪૦ ની જોગવાઈઓ પોતે, જે એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટના અધિકારીને કોઈપણ તપાસ દરમિયાન જે વ્યક્તિની હાજરી તેઓ જરૂરી સમજે તેને સમન્સ પાઠવવાની સત્તા આપે છે, તેને કલમ ૪૦ ની સબ-સેકશન (૩) હેઠળ પ્રદાન કર્યા મુજબ બંધનકર્તા બનાવે છે, અને જે તપાસ અથવા કાર્યવાહી દરમિયાન આવા સમન્સ જારી કરવામાં આવે છે તેને કલમ ૪૦ ની સબ-સેકશન (૪) ના આધારે ન્યાયિક કાર્યવાહી ગણવામાં આવી છે. કલમ ૪૦ ની જોગવાઈઓ અને તેની અસરનું અર્થઘટન કરતી વખતે આ સિદ્ધાંતો

2 (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૪૩૧

ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ, જો કોઈ વ્યક્તિ કલમ ૪૦ હેઠળ જારી કરાયેલા નિર્દેશોનું ઉલ્લંઘન કરે છે અથવા અનાદર કરે છે."

૧૧. ઉપરોક્ત અવલોકનો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જો કાયદેસર રીતે જારી કરાયેલા સમન્સનું પાલન ન કરવાનો કસૂર હોય તો ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે. ફરિયાદમાં કરાયેલા કથનો દર્શાવે છે કે તારીખ ૨૧/૧૨/૧૯૯૯ ના સમન્સનો અપીલકર્તા દ્વારા અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને અગાઉના સમન્સનું જાણીજોઈને પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. ફરિયાદના પેરા ૩ અને ૪ માં કરાયેલા કથનો નીચે મુજબ છે:

"૩. એ કે ફરિયાદીએ તારીખ ૨૧/૧૨/૧૯૯૯ ના રોજ ફેરા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૦ હેઠળ તોળાઈ રહેલી તપાસના સંબંધમાં આરોપીને તારીખ ૦૩/૦૧/૨૦૦૦ ના રોજ હાજર થવા માટે સમન્સ જારી કર્યું હતું પરંતુ તે ટપાલ સત્તાવાળાઓ દ્વારા "અસ્વીકાર" ના શેરા સાથે પરત કરવામાં આવ્યું છે.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આરોપીએ જાણીજોઈને તપાસ અધિકારી સમક્ષ હાજર થવાનું ટાળ્યું છે અને તેના અસહકારભર્યા વલણને કારણે તપાસ અટકી પડી છે.

૪. આદરપૂર્વક એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આરોપી એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ સમક્ષ હાજર થવાનું જાણીજોઈને ટાળી રહ્યો છે,

એ સારી રીતે જાણવા છતાં કે અધિનિયમની કલમ ૪૦ હેઠળ કરાયેલા નિર્દેશોનું અનાપાલન વ્યક્તિને કાયદાની કોર્ટમાં અધિનિયમની કલમ ૫૬ હેઠળ ફોજદારી કાર્યવાહી માટે જવાબદાર બનાવે છે જે બિનજામીનપાત્ર ગુનો છે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૪૦(૩) ના આધારે, આરોપી તપાસના શ્રેષ્ઠ હિતમાં એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટના અધિકારીઓ સમક્ષ હાજર થવા માટે બંધાયેલો હતો. કલમ ૪૦(૩) આ માનનીય કોર્ટના ન્યાયિક અવલોકન અને ત્વરિત સંદર્ભ માટે નીચે પુનઃપ્રસ્તુત છે:

"કલમ ૪૦(૩):

(૩) આ રીતે સમન્સ પામેલી તમામ વ્યક્તિઓ કાં તો રૂબરૂ અથવા અધિકૃત એજન્ટો દ્વારા હાજર રહેવા માટે બંધાયેલી રહેશે, જેમ સદર અધિકારી નિર્દેશ આપે; અને આ રીતે સમન્સ પામેલી તમામ વ્યક્તિઓ જે પણ વિષય પર તેમની પૂછપરછ કરવામાં આવે તે અંગે સાચું કહેવા અથવા નિવેદનો આપવા અને જરૂરી હોય તેવા દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે બંધાયેલી રહેશે."

આદરપૂર્વક એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ નિયમ, નિર્દેશ અથવા કાયદાનું અનાપાલન અધિનિયમની કલમ ૫૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. આરોપી સંબંધિત સમન્સમાં દર્શાવેલ નિયત સ્થળ, સમય અને તારીખોએ એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ સમક્ષ હાજર થવામાં જાણીજોઈને

નિષ્ફળ રહ્યો છે અને આમ, તેણે અધિનિયમની કલમ ૫૬ ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે."

૧૨. તારીખ ૦૮/૧૧/૧૯૯૯ ના સમન્સના સંબંધમાં, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરાયેલા ખુલાસાનો સંદર્ભ આપ્યો છે. તારીખ ૨૨/૧૧/૧૯૯૯ નો પત્ર આ પ્રમાણે છે:

"જેમ આપ સ્વીકારશો, હું ભારતમાં તેમજ યુએસએમાં પણ ઘણી પબ્લિક કંપનીઓનો ચેરમેન છું અને તેથી, મારું સમયપત્રક કેટલાક મહિના અગાઉથી અંતિમ નક્કી થઈ જાય છે. નાણાકીય વર્ષના અંતના સમયગાળા દરમિયાન, સમસ્યા માત્ર વધુ જટિલ બને છે.

તેથી, હું આપને અરજ કરીશ કે મને તારીખ ૨૬/૧૧/૧૯૯૯ ના રોજ વ્યક્તિગત હાજરીમાંથી મુક્તિ આપો કારણ કે હું ભારતની બહાર હોઈશ.

હું આપની સમક્ષ હાજર થવા માટે પરસ્પર અનુકૂળ તારીખ નક્કી કરવા તૈયાર છું."

૧૩. પત્રના લખાણ પરથી એવું જણાય છે કે આ અપીલકર્તા દ્વારા માત્ર સમય માંગવાનો કિસ્સો નહોતો પરંતુ તેની અનુકૂળતા મુજબ તારીખ નક્કી કરવાની માંગણી હતી. ગંભીર પ્રકૃતિના આક્ષેપોનો સામનો કરી રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા આવા વલણની ભાગ્યે જ પ્રશંસા કરી શકાય. સ્વાભાવિક રીતે, પ્રચંડ

નાણાકીય શક્તિ તેને એવું માનવા પ્રેરે છે કે રાજ્યે તેની વ્યાપારી અનુકૂળતા મુજબ પોતાની બાબતોને ગોઠવવી જોઈએ.

૧૪. અમારા અભિપ્રાય મુજબ, અપીલને એક કરતાં વધુ કારણોસર ફગાવી દેવી જરૂરી છે. હકીકત એ છે કે ન્યાયનિર્ણય અધિકારીએ અહીં અપીલકર્તા સામેની કાર્યવાહી પડતી મૂકવાનું નક્કી કર્યું તેનાથી અપીલકર્તા આ અધિનિયમની કલમ ૪૦ વંચાતા કલમ ૫૬ ના અમલના આધારે તેની ફોજદારી જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી. અધિનિયમની કલમ ૫૬ વંચાતા કલમ ૪૦ હેઠળનો ગુનો એ એક સ્વતંત્ર ગુનો છે. જો તહોમતનામામાં સમાવિષ્ટ તથ્યાત્મક આક્ષેપો આખરે ફોજદારી કેસની ટ્રાયલમાં સાબિત થવાના હોય, તો અપીલકર્તા હજી પણ સજા માટે જવાબદાર છે, ભલે એ હકીકત હોય કે અપીલકર્તાની હાજરી ન્યાયનિર્ણય અધિકારી દ્વારા અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓના કેટલાક કથિત ઉલ્લંઘનોની પૂછપરછના સંબંધમાં જરૂરી હતી, પરંતુ પછીના તબક્કે ન્યાયનિર્ણય અધિકારીએ એવો અભિપ્રાય આપ્યો કે અધિનિયમના કથિત ઉલ્લંઘનો માટે અપીલકર્તા સામે આગળ વધવા માટે ક્યાં તો અપૂરતી સામગ્રી હતી અથવા કોઈ સામગ્રી નહોતી, તે અપ્રસ્તુત છે. આ કોર્ટ દ્વારા ***રોશનલાલ અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત)*** માં કરાયેલા અવલોકનો, અમારા અભિપ્રાય મુજબ, તે કેસના તથ્યો પૂરતા જ મર્યાદિત હોવા જોઈએ કારણ કે કોર્ટે *"પ્રતિવાદી સામે અસ્તિત્વ ધરાવતી સામગ્રી અને ઉપરોક્ત આદેશોમાં આપવામાં આવેલા કારણો અને તારણોને ધ્યાનમાં લેતા..."* આવું તારણ નોંધ્યું હતું. સદર કેસને કાયદાના

સામાન્ય નિવેદન તરીકે વાંચી શકાય નહીં કે આરોપીની ફોજદારી કાર્યવાહી, જેના પર અન્ય કોઈ મૂળભૂત ગુનાની પૂછપરછ અથવા તપાસના હેતુ માટે કાયદેસરના સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલા સમન્સનો જવાબ ન આપવાના ગુનાનો આક્ષેપ છે, તે ન્યાયી ઠરશે નહીં. આવા આરોપી, જે કાયદાની પ્રક્રિયામાંથી સફળતાપૂર્વક છટકી જાય છે અને તે દ્વારા એક સ્વતંત્ર ગુનો આચરે છે, તેને તે મૂળભૂત ગુના માટે દોષિત ન જણાયા હોવાના આધારે મુક્ત કરવો, તે જાહેર હિતની વિરુદ્ધ હોવા ઉપરાંત કાયદો અને વ્યવસ્થા માટે વિનાશક સાબિત થશે. કાયદાનું આવું અર્થઘટન સમાજમાં અપ્રમાણિક તત્વોને કાયદાનો અમલ કરવા માટે જાહેર સેવકોને સોંપાયેલી સત્તાનો બિનશિક્ષાપાત્ર રીતે અનાદર કરવા માટે માત્ર પ્રોત્સાહિત કરશે. અમુક કેસોમાં એ પણ શક્ય છે કે સમન્સ પામેલી વ્યક્તિ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી આવી છટકબારીની યુક્તિઓ દ્વારા મેળવેલો સમય પોતે જ એવી સામગ્રીના નાશમાં પરિણમે જે અન્યથા આવા અવજ્ઞાકારી આરોપી દ્વારા મૂળભૂત ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાનું સ્થાપિત કરવા માટે મૂલ્યવાન પુરાવો બની શકે છે.

૧૫. બીજું, અહીં અપીલકર્તા સામે ફેરા અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓના કથિત ઉલ્લંઘન માટેની કાર્યવાહી પડતી મૂકવાની ન્યાયનિર્ણય અધિકારીના તારણ સામેની અપીલ હજી અંતિમ તબક્કે પહોંચી નથી. સ્વીકૃતપણે, ન્યાયનિર્ણય અધિકારીનો આવો આદેશ જે વૈધાનિક અપીલ સત્તાધિકારી દ્વારા પુષ્ટિ પામેલ છે તે હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં વિચારણા હેઠળ પેન્ડિંગ છે. જો કે, અમારા અભિપ્રાય મુજબ, કલમ ૪૦ વંચાતા કલમ ૫૬ ના

કથિત ઉલ્લંઘન માટે અપીલકર્તાની ગુનાહિતતા નક્કી કરવા માટે આવી અપીલનું પરિણામ અપ્રસ્તુત છે, તેમ છતાં અમારે નોંધવું જોઈએ કે આ સંબંધમાં અપીલકર્તા વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆત પોતે જ આંતરિક રીતે ટકવાપાત્ર નથી.

૧૬. ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર, અમને અપીલમાં કોઈ ગુણવત્તા જણાતી નથી. અમે એવા અભિપ્રાયના પણ છીએ કે અપીલકર્તા દ્વારા અપનાવવામાં આવેલું સંપૂર્ણ વલણ એ કાયદાની પ્રક્રિયાનો તદ્દન દુરુપયોગ છે. આ બાબતનો અન્ય કોઈ પણ દૃષ્ટિકોણ એનાટોલ ફ્રાન્સ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા પ્રખ્યાત સત્યને ફરી એકવાર સ્થાપિત કરવા તરફ જશે કે - *"કાયદો તેની ભવ્ય સમાનતામાં, અમીરો તેમજ ગરીબોને પુલ નીચે સૂવાની, શેરીઓમાં ભીખ માંગવાની અને રોટલી ચોરવાની મનાઈ કરે છે"*.

૧૭. અપીલ સુપ્રિમ કોર્ટ લીગલ સર્વિસ ઓથોરિટીને ચૂકવવાપાત્ર રૂ. ૧૦ લાખની ગણતરી કરેલા અનુકરણીય દંડ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.